

В. В. Пелих, аспірант, Сумський національний аграрний університет

У статті розглянуті основні причини обмеження ділової активності сільськогосподарських підприємств та пропонуються шляхи виходу з кризової ситуації через диверсифікацію та інтеграцію підприємств-виробників сільськогосподарської продукції з переробними підприємствами та виробництво сільськогосподарськими підприємствами несільськогосподарської продукції.

Ключові слова: диверсифікація, агропромислова інтеграція, сільськогосподарське виробництво, переробні підприємства, пріоритети розвитку, інтеграційні об'єднання.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах нестабільної економіки конкуренція на аграрних ринках стає все більш жорсткою. Зважаючи на це, сільськогосподарські товаровиробники змушені постійно покращувати якість продукції, технології удосконалювати виробничі процеси. Упродовж останніх років економіка аграрного сектору України характеризується підвищенням ділової активності товаровиробників. Диверсифікація сільськогосподарського виробництва гарантує отримання високих кінцевих результатів як на мікро-, так і на макрорівні. Більш того, ці процеси тісно пов'язані з проблемами забезпечення сільського населення робочими місцями, ефективного використання фінансових ресурсів, охорони навколишнього середовища, продовольчої безпеки, покращення соціально-демографічної ситуації тощо.

Основою виходу з кризи мають стати заходи, спрямовані на підвищення прибутковості і стабільності агровиробництва покращення соціально-побутових умов на селі. Цьому процесу сприятиме інноваційна діяльність, яка для багатьох підприємств проявляється в розширенні асортименту продукції. Існує така практика у формі диверсифікації, що характерно для багатопрофільних підприємств, фінансовий стан яких є більш стійким, порівняно з спеціалізованими виробництвами. Проте, у публікаціях останніх років зазначається, що зважаючи на наслідки аграрних трансформацій, які відбулися в Україні протягом останніх двох десятиріч можна стверджувати, що сталий розвиток сільської економіки неможливий виключно за рахунок сільського господарства. Відхід від агроцентричної моделі розвитку села став поштовхом для розвитку інших, несільськогосподарських видів підприємництва. [7]

Традиційно, економічний і територіальний розвиток сільських та міських районів розглядаються як окремі теми дослідження і політики. Зазвичай це обумовлюється тим, що існують розбіжності в соціально-економічних, культурних і просторових умовах, що викликають ці відмінності. Однак, міські та сільські райони все більше інтегруються і фізично, і функціонально, шляхом такого взаємного проникнення створюється вигода для обох сторін. У науковців і практиків зростає інтерес до нових форм диверсифікації аграр-

ного виробництва. На диверсифікацію безпосередньо впливають:

- погіршений фінансовий стан підприємств;
- брак фінансової підтримки з боку держави;
- ризики банкрутства;
- відсутність або застарілість інформації щодо нових технологій, ринків збуту тощо;
- відсутність належного кадрового потенціалу;
- недосконалість законодавства, щодо регулювання інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження питання диверсифікації висвітлені в працях вчених: А. Гур'янова, М.Д. Корінька, В. Макарова, М. Портера та інших. Проте, через недостатність глибоких досліджень поняття диверсифікації в контексті інноваційного процесу, та необхідність врахування сучасних тенденцій сталого аграрного виробництва і вигідного партнерства міста і села, зумовили необхідність проведення даного дослідження.

Диверсифікації сільськогосподарських підприємств також присвячені праці М.І. Маліка, В.С. Дієсперова, В.М. Дерези, О.О. Лемішко, Н.Г. Маслак, В.М. Миньковської, В.В. Юрчишина, Т.О. Зінчук, В.І. Ткачук, Н.М. Куцмус. Однак перманентні кризи в Україні вимагають поглиблення наукових досліджень, особливо в розрізі надання практичних рекомендацій і їх реалізації в конкретних умовах господарської діяльності.

У своїх працях М. Д. Корінько зазначає, що диверсифікація - це інноваційний процес різностороннього розвитку господарюючого суб'єкта шляхом перерозподілу ресурсів, проникнення в інші галузі виробництва та на ринки нових товарів і послуг з метою зниження ризиків та збільшення доходу. [4, с.134-142]. На думку А. Гур'янова диверсифікація являється інноваційним процесом, розширення господарської активності організації в нові сфери діяльності з метою зниження ризиків самої діяльності [2, с. 218-220.].

До процесу диверсифікації економіки доцільно залучати як аграрні підприємства шляхом розширення асортименту продукції, надання послуг, розвитку на їх базі виробництв альтернативної продукції, у тому числі промислового призначення, так і господарства населення, підприємницький потенціал яких також дає можливість отримувати стабільні доходи [8, с.125-132.]. Наприклад, в країнах ЄС, США, Китаю

успішно реалізуються програми підтримки несільськогосподарських видів діяльності в сільській місцевості: надання субсидій для погашення відсотків по кредитах що були отримані на створення переробних підприємств. У Польщі найпоширенішими видами діяльності стали надання агротуристичних та інших видів послуг і роздрібна торгівля через зареєстровані фермерські магазини й кіоски. У Чехії більше розвинутими є послуги з переробки сільськогосподарської продукції. В Угорщині – розвиток лісового господарства, заходи із заліснення [3, С. 27 – 37]. На розвиток агротуризму, народних промислів і ремесел, торгівельних підприємств, організацію побутового і соціально-культурного обслуговування сільського населення, підприємства по заготівлі і переробці лікарської сировини, грибів, ягід передбачається субсидування кредитів.

Розвиток несільськогосподарських видів діяльності вимагає державної підтримки: забезпечення нормативно-правової бази; надання безкоштовних консультацій і інформаційних послуг щодо підприємницької діяльності; пільгове оподаткування; створення відповідної інфраструктури (транспорт, зв'язок) надання грантів, державних інвестицій під ці проекти. Диверсифікація надає додатковий шанс підприємствам різних організаційно-правових форм, пристосуватися до мінливої кон'юнктури ринку та впливати на неї.

Формулювання цілей статті.

Сучасні жорсткі ринкові умови, посилення негативних наслідків економічної кризи, знос основних засобів агропромислового комплексу, відсутність фінансування на їх оновлення, призвели до кризових явищ у галузі. Стає зрозумілим, що самотужки, без суттєвої підтримки фінансових установ, промисловості, органів влади розвиток сільського господарства і сільських територій є неможливим. Одночасно з цим наявність великих площ сільськогосподарських угідь, потенційні можливості виробляти екологічно чисті і порівняно дешеві продукти харчування, попит на які зростає не тільки в Україні, але і у всьому світі, викликає необхідність переорієнтації на диверсифікацію сільського господарства та тісну взаємодію села (як виробника сільськогосподарської продукції) та міста (як бази для створення матеріально-технічної бази для сільськогосподарського виробництва, переробки продукції) так і основних ринків збуту продуктів харчування).

Виклад основного матеріалу.

Підприємство, що є суб'єктом підприємницької діяльності, ставить перед собою мету організувати ефективне виробництво настільки, щоб не лише досягнути певний рівень рентабельності, але і розробляти чітку стратегію розвитку. Багато авторів пов'язують формування стратегії та її розвиток з інноваціями, підкреслюючи, що корпоративна стратегія і довгострокові плани підприємств АПК повинні включати в себе

інноваційну складову [1, с.31-36]. В. Макаров зазначає, що диверсифікація є інноваційним процесом розширення активності підприємств і цілих галузей за рамки основного бізнесу з метою зниження ризику [5, с.118-124]. На наш погляд, інноваційний процес може бути представлений на підприємстві не лише як процес оновлення внутрішньофірмових ланок, але і дозволить підприємству швидко реагувати на зміни в зовнішньому конкурентному середовищі. Здатність підприємства до інноваційної діяльності є серед основних чинників успішного функціонування на ринку і досягнення ним високих результатів.

Визначення поняття диверсифікації, як інноваційного процесу перед підприємством може стати основним чинником забезпечення його ефективного функціонування та стратегічного розвитку на мікро- та макрорівнях. Це в свою чергу дозволить підприємству самореалізуватися, досягнути високого рівня конкурентоспроможності в умовах його постійної активності інноваційної діяльності. [7]

Передумовою переходу аграрного підприємства на диверсифікаційну основу є зниження попиту на продукцію та прибутковості капіталу вкладеного у традиційне виробництво або переміщення у витратні види діяльності. Фактично це полягає у пошуку можливостей, що забезпечать максимізацію прибутку, стабільність економіки, раціональне вкладення отриманих прибутків, підвищення конкурентоспроможності. Сучасну конкурентну теорію позиціонування товарів виробника на ринку М. Портер охарактеризував наступними ознаками [6, с.169]:

- інноваційний розвиток веде до стабільних конкурентних переваг в довгостроковому періоді замість короткотермінових вигравів за рахунок зниження витрат;
- національна конкурентна перевага має відносний характер;
- у галузях конкурують не держави, а фірми;
- конкурентні переваги в галузях промисловості створюються протягом десятиліть або ще довшого терміну;
- економічне процвітання ґрунтується на високому рівні продуктивності праці.

З позиції економіки сільського господарства диверсифікація – одночасний розвиток кількох, технологічно не пов'язаних між собою видів виробництва, розширення асортименту сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Однак, сільськогосподарські підприємства мають виражену спеціалізацію, що враховує такі специфіки аграрного виробництва, як кліматичні умови, природні ресурси, біологічні особливості сільськогосподарських культур і порід сільськогосподарських тварин також існують певні особливості використання виробничих об'єктів, обладнання, матеріальних і трудових ресурсів. Тому вагома

частка підприємств АПК має вузьку спеціалізацію.

В умовах стабільної економіки, монополії, чіткої сегментації аграрних ринків такі підприємства мають високі результати своєї діяльності. Але при нестабільному середовищі спеціалізацію підприємства необхідно адаптувати до змін шляхом узгодження і забезпечення взаємодії з супутніми галузями і допоміжними виробництвами. Забезпечення пропорційності та оптимального поєднання галузей дозволить раціонально використати трудові і матеріальні ресурси, організувати безвідходне виробництво, створити можливості для використання альтернативних джерел енергії, застосувати ресурсощадні технології. В умовах агропромислової інтеграції диверсифікація результативно розвивається у таких напрямках виробництва: поглиблення переробки сільськогосподарської сировини; виготовлення продуктів харчування; розвиток «зеленого» або сільського туризму; народні промисли; заготівля і

первинна переробка лікарської сировини; вирощування сировини для альтернативної енергетики.

При перебудові виробництва виникає потреба в інвестиціях, без яких неможливе впровадження інновацій. Реалізація значних інвестиційних проектів спонукає до створення компаній, в яких дочірні підприємства спеціалізуються на виготовленні вузького виду продукції відповідно її попиту на ринку. Відбувається процес концентрації виробництва на міжгалузевому рівні, що призводить до створення складних комплексів до яких входять підприємства, що мають абсолютно різні спеціалізації, і технологічно не пов'язані одне з одним. Розуміння механізмів диверсифікації і її запровадження створює умови для підвищення ефективності аграрних виробництв, забезпечуючи їх конкурентоспроможність, ділову активність і фінансову стійкість підприємства. Пріоритети розвитку агропромислової інтеграції відображені на рисунку 1.

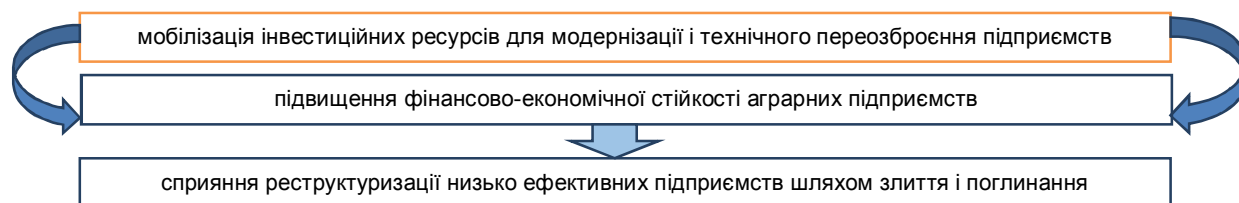

Рис. 1. Пріоритети розвитку агропромислової інтеграції.

В результаті диверсифікації виробництва може утворюватися додатковий дохід за рахунок зниження частки умовно-постійних витрат у собівартості продукції що випускається, оскільки для виробництва нової продукції використовується наявне обладнання, виробнича інфраструктура. Додатковий дохід підприємство отримує за рахунок прогнозованого збільшення обсягів продажів та комплексного задоволення потреб споживачів. Для формування інтеграційних об'єднань може бути використаний наступний алгоритм:

1. Розробка стратегії розвитку інтегрованої структури.
2. Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на ефективність інтеграційних процесів.
3. Комплексний аналіз товарного ринку, який дозволить оцінити конкурентні переваги інтегрованої структури та її окремих ланок.
4. Аналіз фінансового ринку і фінансових інструментів щодо підвищення їх дієвості в функціонуванні інтегрованої структури.
5. Техніко-економічне обґрунтування інтеграції та оцінка економічної доцільності створення інтегрованої структури в цілому.
6. Формування декількох варіантів інтеграції і вибір найбільш привабливих позицій.
7. Оцінка обраних альтернатив з використанням економіко-математичного моделювання та експертних методів.
8. Організаційна робота щодо створення інтегрованої структури: узгодження позицій між

керівниками підприємств-учасників інтегрованої структури, укладання попередніх угод та юридичне оформлення домовленостей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

Процес диверсифікації для окремо взятого підприємства слід розуміти як перехід від масового виробництва однорідної продукції до виробництва за рахунок «ефекту різноманітності», суть якого полягає в тому, що виробництво декількох видів продукції в рамках одного великого підприємства вигідніше, ніж виробництво тих же видів продукції на невеликих спеціалізованих підприємствах.

Диверсифікація є достатньо дієвою формою взаємодії сільськогосподарських підприємств з переробниками що полягає в оптимізації існуючого виробництва та впровадження нових ліній і технологій, виходячи з потреб споживачів. Розвиток агропромислового комплексу, що спирається на диверсифікацію діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечує раціональне використання природного, виробничого, фінансового і трудового потенціалу та дозволяє розширити обсяги виробництва продукції. При цьому можливо кілька підходів до диверсифікації:

- по-перше, переробні підприємства, зацікавлені у розвитку сировинної бази, можуть формувати агрохолдинги або зводити свої взаємини з сільгоспвиробниками на принципах «контрактного сільського господарства» (поглиб-

лення спеціалізації господарства і зростання концентрації виробництва профільної продукції – сировини для промислової переробки);

- по-друге, формування спеціалізованих бізнес-структур, здатних функціонувати автономно, з багатогалузевих збиткових підприємств;

- по-третє, розвиток нетрадиційних видів сільгоспвиробництва (створення власних енергосистем на базі використання нетрадиційних джерел енергії, організація народних промислів, деревообробної промисловості, лозоплетіння, сільській та етнотуризм тощо).

Список використаної літератури:

1. Банникова Н., Ермакова Н. Стратегическое планирование в инновационно активных предприятиях аграрной сферы / Н. Банникова, Н. Ермакова // АПК: экономика, управление. - 2005. - №2. - С. 31-36.
2. Гур'янов А.Б. Інтегративний підхід до визначення диверсифікації / А. Б. Гур'янов // Вісник економіки транспорту і промисловості. - Харків, Укр - ДАЗТ. - 2004. - № 5-6. - С. 218-220.
3. Зінчук Т.О. Теоретико-методологічні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду / Т. О. Зінчук, В. І. Ткачук. // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 27 – 37.
4. Корінько М. Д. Організаційно-економічний механізм диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання // Актуальні проблеми економіки (науковий економічний журнал) НАУ № 6 (84) 2008, С.134-142.
5. Макаров В. М. Инновационная сущность диверсификации планирования производства с учетом динамичного спроса / В. М. Макаров // Инновации. - 2002. - №9-10. - С.118-124.
6. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. - [Пер. с англ.] . – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. - 452 с.
7. Скиба Т.В. Особливості та напрями диверсифікації сільського підприємництва //X Міжнародна науково-практична конференція «Формування ефективних механізмів підвищення конкурентного потенціалу економічних систем за умов розвитку інтеграційних процесів» [електроний ресурс] / Т. В. Скиба, Житомирський національний агроєкологічний університет – Режим доступу : http://mev-hnu.com/load/2013/1/regionalni_mekhanizmi_formuvannja_konkurentnogo_potencialu_ta_perspektivi_jikh_vikoristannja/31-1-0-254.
8. Ткачук В.І. Диверсифікація сільської економіки: соціально-економічний ефект / В.І. Ткачук, Н.М. Куцмус // Економіка АПК. – 2009, №4. – С.125-132.

Пелих В.В. Диверсификация сельскохозяйственного производства: становление партнерства села и города

В статье рассмотрены основные причины ограничения деловой активности сельскохозяйственных предприятий и предлагаются пути выхода из создавшейся кризисной ситуации через диверсификацию и интеграцию предприятий производителей сельскохозяйственной продукции с перерабатывающими предприятиями а также производство сельскохозяйственными предприятиями несельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: диверсификация, агропромышленная интеграция, сельскохозяйственное производство, перерабатывающие предприятия, приоритеты развития, интеграционные объединения.

Pelikh V. Diversification of agricultural production: development of partnership villages and towns

The article describes the main reasons for restricting the business activities of agricultural enterprises and suggests ways out of the crisis through diversification and integration of enterprise-producers of agricultural products processing enterprises as well as the production of agricultural enterprises of non-agricultural products.

Keywords: diversification, agro-industrial integration, agricultural production, processing plants, development priorities, integration of the union.

Дата надходження до редакції: 15.04.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Чупіс А.В.

УДК 631.145 : 338.26

РОЛЬ АГРОХОЛДИНГІВ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Т. Г. Самойленко, аспірант, Сумський національний аграрний університет

У статті розглянуто проблеми впливу розвитку агрохолдингових компаній на сучасний стан соціального та економічного розвитку сільських територій. Визначено роль держави в регулюванні та підтримці відносин на селі.

Ключові слова: сільські території, стратегічне планування, агрохолдингові компанії, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми: Сучасний стан розвитку економіки України свідчить про позитивні

зрушення, які відбулися за останні роки у сільськогосподарському виробництві, про окремі пози-